

1- INTRODUCCIÓ A L'ASSIGNATURA: Problemàtica cronològica sobre l'art contemporani. La diversitat d'etapes. De la modernitat a l'avantguarda. Aproximació bibliogràfica

2- L'ART A L'ÈPOCA NEOCLÀSSICA: El marc il·lustrat: clàssic i romàntic. La teoria artística de la Il·lustració. Antiguitat i arqueologia. L'ensenyament acadèmic. L'arquitectura neoclàssica: unitat i diversitat de tipologies constructives. Els nous materials. El desenvolupament de l'arquitectura neoclàssica anglesa des de Robert Adam a John Nash. La formulació francesa: el racionalisme, els arquitectes arcaïtzants (Víctor Louis, Joseph Peyre i Jean-François Chalgrin) i els arquitectes visionaris (Étienne Boullée i Nicolas Ledoux). La pintura: les poètiques del racional i l'irracional. Les jerarquies temàtiques: la pintura mitològica i històrica, la nuu, la mort, el retrat i el paisatge. La figura de Jacques-Louis David i els seus deixebles. El classicisme d'Ingres. L'escultura: la realització de l'"ideal" a través d'Antoni Canova i Bertel Thorvaldsen.

3- EL MOVIMENT ROMÀNTIC: Revisió del terme i el seu significat. La nova sensibilitat i les noves temàtiques: el nacionalisme, la tornada a l'Edat Mitjana i l'interès per l'exòtic. El paisatgisme a Alemanya i Anglaterra: de Caspar Friedrich a Joseph Turner. La germanor de San Lluc i els natzarens. La formulació francesa i l'oposició Ingres-Delacroix. El classicisme romàntic i els pintors del *Juste Milieu*. El paisatgisme a França: l'escola de *Barbizon* i l'individualisme de Camille Corot. El nou concepte de la forma en escultura: François Rude.

4- EL REALISME I LA SEVA ÈPOCA: Problemàtica ideològica vers el realisme. Els conceptes d'avantguarda i art oficial. La valoració de l'art com a lluita social. Les diferents versions del realisme francès: Honoré Daumier, Gustave Courbet i François Millet. Edouard Manet i la transició entre realisme i impressionisme. Dibuxants i il·lustradors: Paul Gavarni, Ignace Grandville i Gustave Doré. Pintura europea al marge del realisme: el Prerrafaelisme .

5- URBANISME I ARQUITECTURA EUROPEA EN LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XIX: L'ús capitalista del sòl i els elements de control administratiu. Les reformes polítiques i les primeres lleis urbanístiques. Els *revivals* clàssics a Alemanya (Schinkel i von Klenze) i a França (Labrousse). La primera formulació del *gothic revival*.

6-ELS ISMES DEL DARRER TERÇ DEL SEGLE XIX: La pràctica artística de la modernitat. L'impressionisme i la nova visió de la realitat. L'aportació de Édouard Manet. L'evolució personal de Claude Monet, Pierre-Auguste Renoir i Camille Pissarro. El neoimpressionisme: Georges Seurat i Paul Signac. El simbolisme: principis teòrics i figures més representatives: Gustave Moreau, Pierre Puvis de Chavannes i Odilon Redon. El postimpressionisme: problemàtica terminològica i conceptual: Vincent Van Gogh i Paul Cézanne. Paul Gauguin: vincles amb el simbolisme i l'etapa de Tahití. El cas d'Henri Toulouse-Lautrec i Henri Rousseau. L'aportació escultòrica d'Auguste Rodin.

7- URBANISME I ARQUITECTURA DE LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XIX: L'impacte de les Exposicions Universals. Tècniques i tipologies: els programes industrials. Els historicismes. Anglaterra: neogòtic inicial (de John Nash a Robert Smirke), Augustus Pugin i el neogòtic madur. John Ruskin i el neogòtic alt victorià; *Domestic Revival* , William Morris i el moviment *Arts and Crafts*. França: el neogòtic i funcionalisme de Viollet le Duc. El debat vers la ciutat industrial. La ciutat "utòpica" i la ciutat realitzada. Plantejaments i realitzacions urbanes: el Pla Hausmann a París. El desenvolupament urbà i arquitectònic als Estats Units: l'Escola de Chicago i la valoració historiogràfica. Figures i generacions.

8- L'ART NOUVEAU: Les bases de l'Art Nouveau, l'internacionalisme i els límits de la renovació. La teoria artística: Henry Van de Velde. La unitat de les arts i la difusió de l'estil. La Secessió

vieneses: Otto Wagner, Víctor Horta i Charles R. Mackintosh. Simbolisme i Art Nouveau: Gustave Klimt.

9-EL NAIXEMENT DE LES AVANTGUARDES: Àrees de creació i qüestions ideològiques. Influències polítiques, socials i tecnològiques. La idea d'art total i la confluència de les arts La valoració del primitivisme i ingenuïtat de l'avantguarda parisenca.

10- LES PRIMERES AVANTGUARDES: FAUVISME I CUBISME: Característiques del fauvisme: llibertat expressiva i influències del passat. Formació inicial i desenvolupament del grup: Henri Matisse. La revolució cubista. El paper dels creadors: Pablo Picasso i Georges Braque a les diferents etapes del cubisme: els inicis, la fase analítica i la sintètica.

11- FUTURISME I PINTURA METAFÍSICA: Els manifestos i els mitjans de difusió. Característiques del llenguatge artístic. El Futurisme a través de les seves figures: Umberto Boccioni, Giacomo Balla, Carlo Carrà i Luigi Rusolo. Al marge del Futurisme: Giorgio De Chirico i la Pintura Metafísica.

12- L'EXPRESSIONISME GERMÀNIC I ELS ORÍGENS DE L'ABSTRACCIÓ: Plantejaments ideològics i culturals. *Die Brücke* i l'art com a factor social: Ernest Kirchner, Karl Schmidt-Rottluff i Emil Nolde. *Der Blaue Reiter* i la connexió amb l'avantguarda parisenca. Vasili Kandinsky: impuls interior i abstracció. L'expressionisme germànic com a un art total.

13- CONSTRUCTIVISME I NEOPLASTICISME: Rússia a principis de segle: revolució política i revolució artística. El Raionisme: Mijail Larionov i Natàlia Gontxarova. Kazimir Malevitx: la tendència a la unificació del llenguatge plàstic. Constructivisme i Productivisme. El tecnicisme: Tatlin i Rodtxenko. Naum Gabo i Antoni Pevsner. Piet Mondrian i l'abstracció a Holanda .El Neoplasticisme del grup *De Stijl*.

14- DADÀ I SURREALISME: Actitud i acció Dadà. Procediments i recursos tècnics. Marcel Duchamp i Kurt Schwitters. Definició de Surrealisme. Principals vies d'actuació i les seves tècniques: automatisme i via onírica. L'escultura i l'objecte trobat. La figura de Giovanni Giacometti.

15- LES ALTERNATIVES A LES AVANTGUARDES: París i el tema de l'Escola. Els "Pintors maleïts". Matisse post fauve. El progrés de l'abstracció: *Cercle et Carré*. El cas d'Alemanya: el realisme com a renovació: Otto Dix i George Grosz . El realisme com a propaganda social. L'escultura de Constantin Brancusi.

16- L'ARQUITECTURA A EUROPA I ELS INICIS DEL MOVIMENT MODERN: Característiques generals de l'arquitectura del període 1900-1939: August Perret i Toni Garnier. L'aportació alemana: la figura de Peter Behrens. La Bauhaus: etapes i evolució. Concepte de *Moviment* o *Arquitectura Moderna*. Els àmbits de difusió: Concursos i revistes. Els CIAM. Walter Gropius i Mies van der Rohe. Le Corbusier. Wright i la tradició americana. L'organicisme i la qüestió de l'alternativa al racionalisme europeu.

17- INTRODUCCIÓ AL PANORAMA ARTÍSTIC DESPRÉS DE LA SEGONA GUERRA MUNDIAL: La crisi de les avantguardes. L'internacionalisme i la girada del mercat. Els contextos nord-americà i europeu. Aspectes ideològics de les tendències. El concepte d'obra oberta. La ruptura de barreres i l'ascensió de l'escultura.

18- ELS CAMINS DE L'ABSTRACCIÓ: DE L'ACTION PAINTING AL CINETISME: L'Expressionisme abstracte i l'Informalisme: el context de l'experiència pictòrica de postguerra. La pintura nord-americana abans del 1940. La relació Europa-Amèrica. *L'action painting* : Jackson Pollock.El gestualisme de de Kooning i la superfície-color de Mark Rothko. L'Informalisme a Europa : *l'Art brut* i *Art autre*. L'abstracció postpictòrica o nova abstracció al Estats Units: Frank

Stella, Kenneth Noland i Morris Louis. Op art i art cinètic a Europa. La representació del moviment virtual: Victor Vasarely.

19- CONSOLIDACIÓ, CRISI I REPLANTEJAMENTS DEL MOVIMENT MODERN: El problema de la reconstrucció de l'Europa de postguerra. L'activitat americana de Gropius i Mies van der Rohe. L'exportació del model nord-americà. Le Corbusier i la seva irradiació: el cas de Brasil. Neohumanisme, Organicisme i Brutalisme. Alternatives oposades: l'arquitectura tecnològica i el tema de la vivenda social.

20- LA RECUPERACIÓ DE L'OBJECTE I EL RETORN A LA IMATGE: El Neodada als Estats Units: Robert Rauschenberg i Jasper Johns. El Nou Realisme francès. El Pop Art: Andy Warhol i Roy Lichtenstein. L'hiperrealisme o fotorrealisme.

21-MINIMAL ART, ART CONCEPTUAL I TENDÈNCIES NO OBJECTUALS: El Minimal Art: l'autonomia de l'experiència estètica: Donald Judd i Robert Morris. El procés de desmaterialització, improvisació i implicació de l'espectador: *environnements* i *happenings*. El moviment *Fluxus* i la trajectòria personal de Joseph Beuys. L'art conceptual i pràctiques antifòrma: *Arte Povera*, *Land Art* i *Body Art*.

22- POSTMODERNITAT I POSTAVANGUARDA: La situació artística a començament dels vuitanta. La diversitat estilística i els nous conceptes de pintura i escultura. L'arquitectura tardomoderna. El concepte art postmodern: qüestions terminològiques. La postmodernitat com a crítica. El nou poder de l'art. El tema dels Museus i Comissariats d'Exposicions.

ORIENTACIÓ BIBLIOGRÀFICA

I- Diccionaris, textos i obres referencials de caràcter general

AGUILERA CERNI, Vicente, *Diccionario del arte moderno: conceptos, ideas, tendencias*, València, Fernando Torres, 1986.

ALBRECH, Hans Joachim, *Escultura del siglo XX*, Barcelona, Blume, 1981.

(*) ARGAN, Giulio Carlo, *El arte moderno. Del iluminismo a los movimientos contemporáneos*, Madrid, Akal, 1991.

ARNASON, H.H., *Historia del arte moderno*, Madrid-Barcelona-México, ediciones Daimon/Manuel Tamallo, 1972.

BARR, Alfred, *La definición del arte moderno*, Madrid, Alianza 1989 (1986).

(*) BENEVOLO, Leonardo, *Historia de la arquitectura moderna*, Barcelona, Gustavo Gili, 1974.

BENEVOLO, Leonardo, *Diseño de la ciudad. El arte y la ciudad contemporánea*, vol.5, México, Gustavo Gili, 1978.

BOCOLA, Sandro, *El arte de la modernidad. Estructura dinámica de su evolución de Goya a Beuys*, Barcelona, Ediciones del Serbal, 1999.

BOZAL, Valeriano (Coordinador), *Historia de las ideas estéticas y de las teorías artísticas contemporáneas*, Madrid, Visor, 1996. 2 vols.

CABANNE, Pierre, *El arte del siglo XX*, Barcelona, Polígrafa, 1983.

CALVO SERRALLER, Francisco (de.), *Fuentes y Documentos para la historia del arte. Ilustración y Romanticismo*, Barcelona, Gustavo Gili, 1982.

CALVO SERRALLER, Francisco y otros, *Enciclopedia del Arte Español*, 2 vols., Madrid, Mondadori, 1991.

(*)CALVO SERRALLER, Francisco, *El Arte Contemporáneo*, Madrid, Taurus, 2001.

CAMPOY, Antonio Manuel, *Diccionario crítico del arte español contemporáneo*, Madrid, Ibérico Europea de Ediciones, 1973.

CHILVERS, Ian, *Diccionario de Arte*, Madrid, Alianza, 1992.

CHIPP, H.B., *Teorías del arte contemporáneo. Fuentes artísticas y opiniones críticas*, Madrid, Akal, 1995.

COLLINS, Peter, *Los ideales de la arquitectura moderna. Su evolución (1750-1950)*, Barcelona, Gustavo Gili, 1970.

CONRADS, Ulrich, *Programas y manifiestos de la arquitectura del siglo XX*, Barcelona, Lumen, 1973.

CURTIS, W.J.R., *Arquitectura moderna desde 1900*, Madrid, Blume, 1986.

DE DIEGO, Estrella, *Arte Contemporáneo II*, Madrid, Historia 16, 1996.

DE FUSCO, Renato, *Historia de la arquitectura contemporánea*, Madrid, Herman Blume, 1981.

DE LA VILLA, R., *Guía del usuario del arte actual*, Madrid, Tecnos, 1998.

DUROZOL, G. (direcció), *(Diccionario Akal del) Arte del siglo XX*, Madrid, Tecnos, 1998.

(*) EISENMAN, Stephen (coord.), *Historia crítica del Arte del Siglo XIX*, Madrid, Akal, 2001.

FAURE, Elie, *Historia del arte. El arte moderno*, vol. 4, Madrid, Alianza, 1994.

FREIXA, Mireia (de.), *Fuentes y documentos para la historia del arte. Las vanguardias del siglo XIX*, Barcelona, Gustavo Gili, 1982.

GIEDION, Siegfried, *Espacio, tiempo y arquitectura. El futuro de una nueva tradición*, Barcelona, Dossat, 1979.

(*)GRACIA, Carmen, *Història de l'art del segle XIX*, València, Universitat de València, 2000.

(*)HAMILTON, George Herad, *Pintura y Escultura en Europa: 1880-1940*, Madrid, Cátedra. 1980.

HAUTECOEUR, Louis, "De la naturaleza a la abstracción. Del Romanticismo al siglo XX", en *Historia del Arte*, vol.5, Madrid, Guadarrama, 1966.

HESS, Walter, *Documentos para la comprensión del arte moderno*, Buenos Aires, Nueva Visión, 1973.

(*)HITCHCOCK, Henry-Russell, *Arquitectura de los siglos XIX y XX*, Madrid, Cátedra, 1981.

HOFMANN, Werner, *La escultura del siglo XX*, Barcelona, Seix i Barral, 1992.

HOFMANN, Werner, *Los fundamentos del Arte Moderno*, Barcelona, Península, 1992.

HUYGHE, René, *El arte y el Hombre*, vol.3, Barcelona, Planeta, 1966-67.

HUYGHE, René y RUDEL, Jean, *El arte y el mundo moderno*, 2 vols. Barcelona, Planeta, 1971.

JANSON, H.W., "El mundo moderno", en *Historia general del arte*, vol. 4, Madrid, Alianza, 1991.

(*)KRUFIT, H.W., *Historia de la teoría de la arquitectura. Siglos XIX y XX*, Madrid, Alianza, 1990.

KULTERMANN, Udo, *La arquitectura contemporánea*, Barcelona, Labor, 1968.

(*)LAMBERT, Rosemary, *El siglo XX*, colección "Introducción al arte del siglo XX"; Barcelona, Gustavo Gili, 1985.

LYNNTON, Norbert, *Historia del arte moderno*, Barcelona, Destino, 1988

LUCIE-SMITH, E., *Diccionario de términos artísticos*, Barcelona, Destino, 1984.

MARCHAN FIZ, Simón, *La arquitectura del siglo XX. Textos*, Madrid, Alberto Corazón, 1974.

MARCHAN FIZ, Simón, *La Estética de la cultura moderna. De la Ilustración a la crisis del Estructuralismo*, Barcelona, Gustavo Gili, 1982.

MIDDLETON, Robin y WATKIN, David, *Arquitectura moderna*, Madrid, Aguilar, 1979.

MURRAY, Peter, *Diccionario de Arte y Artistas*, Barcelona, Parramón, 1978.

(*)NOVOTNY, Fritz, *Pintura y escultura en Europa, 1780-1880*, Madrid, Cátedra, 1978.

OSBORNE, Harold (Director), *Guía del arte del siglo XX*, Madrid, Alianza, 1990.

RAGON, Michel, *Historia mundial de la arquitectura y el urbanismo modernos*, 2 vols., Barcelona, Destino, 1979.

(*) RAMÍREZ, Juan Antonio (dir.), *Historia del Arte 4, El mundo contemporáneo*, Madrid, Alianza, 1997.

SCHAPIRO, Meyer, *El arte moderno*, Madrid, Alianza, 1988.

SEGRE, Roberto, *Historia de la arquitectura y del urbanismo. Países desarrollados. Siglos XIX y XX*, Madrid, Instituto de Estudios de Administración Local, 1995.

STANGOS, Nikos, *Conceptos de arte moderno*, Madrid, Alianza, 1986.

TAFURI, Manfredo y DAL CO, Francesco, *Arquitectura Contemporánea*, Madrid, Aguilar, 1978.

THOMAS, Karin, *Diccionario del Arte Actual*, Barcelona, Labor, 1978.

(*)VILLAR, Alberto, *Arte Contemporáneo I*, Madrid, Historia 16, 1996.

par

II- Bibliografía específica per temes

Tema 1:

AGUILERA CERNI, Vicente, *Posibilidad e imposibilidad del arte*, València, Fernando Torres, 1973.

ALBELDA RAGA, José Luis, *El sentido dilatado: reflexiones sobre arte contemporáneo*, València, Universitat de València, 1992.

ARGAN, Giulio Carlo, *Salvación y caída del arte moderno*, Buenos Aires, Nueva Visión, 1966.

CALVO SERRALLER, Francisco, *La senda extraviada del arte. Ensayos sobre lo excéntrico en las vanguardias*, Madrid, Mondadori, 1992.

CIRLOT, Juan Eduardo, *Arte Contemporáneo. Origen universal de sus tendencias*, Barcelona, Edhasa, 1958.

FRASCINA, Francis et alt., *La Modernidad y lo Moderno. La pintura francesa en el siglo XIX*, Madrid, Akal, 1998.

RAMBLA, Wenceslao, *Principales itinerarios artísticos del arte del siglo XX. Una aproximación a la teoría del arte contemporáneo*, Castelló, Universitat Jaume I, 2000.

WOOD, Paul et alt., *La modernidad a debate. El arte desde los cuarenta*, Madrid, Akal, 1999.

Tema 2:

A.A.V.V., *Arte, arquitectura y estética en el siglo XVIII*, Madrid, Akal, 1980.

ANTAL, Friederick, *Clasicismo y romanticismo*, Madrid, Alberto Corazón, 1978.

ASSUNTO, Rosario, *La antigüedad como futuro. Estudio sobre la estética del neoclasicismo europeo*, Madrid, Visor, 1990.

BOIME, Albert, *Historia Social del Arte Moderno*, 2 vols. Madrid, Alianza, 1994.

BOZAL, Valeriano, *Imagen de Goya*, Barcelona, Lumen, 1983.

BRYSON, Norman, *Tradición y Deseo. De David a Delacroix*, Madrid, Akal, 2002.

CALVO SERRALER, Francisco y otros (eds.), *Fuentes y documentos para la historia del arte. Ilustración y Romanticismo*, Barcelona, Gustavo Gili, 1982.

CROW, Thomas, Emulación. *La formación de los artistas para la Francia revolucionaria*, Madrid, La Balsa de la Medusa, 2002.

DIAZ PLAJA, Guillermo, *Goya en sus cartas y otros escritos*, Zaragoza, Heraldo de Aragón, 1980.

FRANCASTEL, Pierre, *Historia de la pintura francesa*, Madrid, Alianza, 1989

FRIEDLANDER, Walter, *De David a Delacroix*, Madrid, Alianza, 1989.

GASSIER, Pierre y WILSON, Juliet, *Francisco Goya*, 2 vols, Barcelona, Juventud, 1974.

HASKELL, Francis y PENNY, Nicholas, *El gusto y el arte de la Antigüedad. El atractivo de la escultura clásica (1500-1900)*, Madrid, Alianza, 1990.

HELMAN, Edith, *Trasmundo de Goya*, Madrid, Alianza, 1983.

HONOUR, Hugh, *Neoclasicismo*, Madrid, Xarait, 1982.

KAUFMANN, Emil, *La arquitectura de la Ilustración. Barroco y posbarroco en Inglaterra, Italia y Francia*, Barcelona, Gustavo Gili, 1974.

KAUFMANN, Emil, *Tres arquitectos revolucionarios: Boullée, Ledoux y Lequeu*, Barcelona, Gustavo Gili, 1980.

LAFUENTE FERRARI, Enrique, *Los caprichos de Goya*, Barcelona, Gustavo Gili, 1978.

PRAZ, Mario, *El Gusto neoclásico*, Barcelona, Gustavo Gili, 1982.

ROSENBLUM, Robert, *Transformaciones en el arte de finales del siglo XVIII*, Barcelona, Taurus, 1987.

RYKWERT, Joseph, *Los primeros modernos. Los arquitectos del siglo XVIII*, Barcelona, Gustavo Gili, 1982.

TOMILNSON, Janis, *Goya en el crepúsculo del Siglo de las Luces*, Madrid, Cátedra, 1993.

Tema 3:

ANTAL, Friederick, *Clacisismo y Romanticismo*, Madrid, Alberto Corazón, 1978.

ARGULLOL, Rafael, *La atracción del abismo. Un itinerario por el paisaje romántico*, Barcelona, Destino, 2000.

ARNALDO, Javier (antología i edició), *Fragmentos para una teoría romántica del arte*, Madrid, Tecnos, 1987.

ARNALDO, Javier, *Estilo y Naturaleza. La obra de arte en el romanticismo alemán*, Madrid, Visor, 1990.

BOIME, Albert, *Historia Social del Arte moderno*, vol. 2, Madrid, Alianza, 1994.

BRYSON, Norman, *Tradición y Deseo. De David a Delacroix*, Madrid, Akal, 2002.

CALVO SERRALER, Francisco y otros (eds.), *Fuentes y documentos para la historia del arte. Ilustración y Romanticismo*, Barcelona, Gustavo Gili, 1982.

CLARK, Kenneth, *La rebelión romántica*, Madrid, Alianza, 1990.

COGNAC, Raymond, *El Romanticismo*, Madrid, Aguilar, 1969.

FRIEDLANDER, Walter, *De David a Delacroix*, Madrid, Alianza, 1989.

HONOUR, Hugh, *El Romanticismo*, Alianza, 1981.

JENSEN, J.CH., *Caspar David Friedrich. Su vida y obra*, Barcelona, Blume, 1980.

ROSEN, Charles y ZENER, Henry, *Romanticismo y realismo. Los mitos del arte del siglo XIX*, Barcelona, Blume, 1988.

ROSENBLUM, Robert, *La tradición del Romanticismo nórdico. De Friedrich a Rothko*, Madrid, Alianza, 1993.

ROSENBLUM, Robert y JANSON, H.W., *El arte del siglo XIX*, Madrid, Akal, 1992.

Tema 4:

CIRICI PELLICER, Alexandre, *La pintura francesa del siglo XIX*, Barcelona, Sopena, 1963.

CLARCK, Timothy J., *Imagen del pueblo. Gustave Courbet y la Revolución de 1848*, Barcelona, Gustavo Gili, 1981.

CHAMPFLEURY, M.C., *Le réalisme*, París, Hermann, 1973.

FRASCINA, Francis et alt., *La Modernidad y lo Moderno. La pintura francesa en el siglo XIX*, Madrid, Akal, 1998.

HILTON, Timothy, *Los Prerrafaelitas*, Barcelona, Destino, 1990.

HOFMANN, Werner, *Nana. Mito y Realidad*, Madrid, Alianza, 1991.

HOFSTATTER, Hans, *Gustave Moreau*, Barcelona, Labor, 1980.

METKEN, Günter, *Los Prerrafaelistas. El realismo ético y una torre de marfil en el siglo XIX*, Barcelona, Blume, 1981.

NOCHLIN, Linda, *El Realismo*, Madrid, Alianza, 1991.

ROSEN, Charles y ZENER, Henri, *Romanticismo y Realismo. Los mitos del arte del siglo XIX*, Barcelona, Blume, 1988.

ROSENBLUM, Robert y JANSON, H.W., *El arte del siglo XIX*, Madrid, Akal, 1992.

SELMA, J.V., *Los prerrafaelitas. Arte y sociedad en el debate victoriano*, Barcelona, Montesinos, 1991.

Tema 5:

ARGAN, Giulio Carlo et al., *El pasado en el presente. El revival en las artes plásticas, la arquitectura, el cine y el teatro*, Barcelona, Gustavo Gili, 1977.

CLARK, Kenneth, *The Gothic Revival. An Essay in the History of Taste*, Londres, John Murray, 1974 (1928).

EASTLAKE, Charles L., *A History of the Gothic Revival*, New York, Leicester University Press, 1978.

FRANCASTEL, Pierre, *Arte y técnica en los siglos XIX y XX*, Madrid, Debate 1990 (1956)

LINAZASORO, J.I., *El proyecto clásico en arquitectura*, Barcelona, Gustavo Gili, 1981.

MIDDLETON, Robin y WATKIN, David, *Arquitectura del siglo XIX*, Madrid, Aguilar, 1980.

PEVSNER, Nikolaus, *Estudios sobre arte, arquitectura y diseño. Del manierismo al romanticismo, era victoriana y siglo XX*, Barcelona, Gustavo Gili, 1983.

RAGON, Michel, *Ideología y pioneros, 1800-1910. Historia mundial de la arquitectura y del urbanismo modernos*, Barcelona, Destino, 1979.

SZAMBIEN, Werner, *Schinkel*, Madrid, Akal, 2000.

SUMMERSON, John, *El lenguaje clásico de la arquitectura. De L.B. Alberti a Le Corbusier*, Barcelona, Gustavo Gili, 1974.

Tema 6:

BORGORELLI, Alexandra et al., *Los impresionistas y los creadores de la pintura moderna*, Barcelona, Carroggio, 1999-2000.

CHASSE, Charles, *Gauguin sin leyendas*, Barcelona, Labor, 1968.

CHASTELL, André y MINERVINO, Fiorella, *La obra pictórica completa de Seurat*, Barcelona, Noguer, 1975.

DAVAL, Jean-Luc, *La pintura moderna del Impresionismo al Cubismo*, Ginebra, Skira, 1982.

DELEVOY, Robert, *Diario del Simbolismo*, Ginebra, Destino, 1979.

DENVIR, Bernard, *El Impresionismo*, Barcelona, Labor, 1975.

DENVIR, Bernard, *El postimpresionismo*, Barcelona, Destino/Thames and Hudson, 2001.

FRANCASTEL, Pierre, *El Impresionismo*, Barcelona, Bruguera, 1983 (1936).

FRASCINA, Francis et al., *La Modernidad y lo Moderno. La pintura francesa en el siglo XIX*, Madrid, Akal, 1998.

GIBSON, Michael, *El simbolismo*, Köln, Taschen, 1997

HERBERT, Robert, *El Impresionismo. Arte, ocio y sociedad*, Madrid, Alianza, 1989.

JALARD, Michel-Claude, *El Posimpresionismo*, Madrid, Aguilar, 1968.

LASSAIGNE, Jacques, *El Impresionismo*, Madrid, Aguilar, 1968.

LEONHARD, Kurt, *Paul Cézanne*, Barcelona, Edicions 62, 1990.

LUCIE-SMITH, Edward, *El arte simbolista*, Barcelona, Destino, 1997.

MULLER, J.E., *La pintura moderna: de Monet a Mondrian*, Barcelona, Gustavo Gili, 1960.

PONCE, F., *La experiencia artística del impresionismo*, Madrid, Prensa Española, 1977.

POOL, Phoebe, *El Impresionismo*, Barcelona, Destino, 1991.

REWALD, John, *Historia del Impresionismo*, 2 vols., Barcelona, Seix y Barral, 1972.

REWALD, John, *El postimpresionismo. De Van Gogh a Gauguin*, Madrid, Alianza, 1982.

THOMSON, Belinda, *El Impresionismo*, Barcelona, Destino, 2000.

Tema 7:

BEKAERT, G., *A la recherche de Viollet-le-Duc*, Bruselas, Pierre Mardaga, 1980.

FRANCASTEL, Pierre, *Arte y técnica en los siglos XIX y XX*, València, Fomento de Cultura, 1961.

KLINGENDER, Francis, *Arte y revolución industrial*, Madrid, Cátedra, 1983 (1947).

MALET, Henry, *Le baron Haussmann et la rénovation de Paris*, París, Les Editions Municipales, 1973.

MANIERA-ELIA, Mario, *William Morris y la ideología de la arquitectura moderna*, Barcelona, Gustavo Gili, 1977.

MONEO, Rafael y SOLA-MORALES, Ignasi de, *Apuntes sobre Pugin, Ruskin y Viollet-le-Duc*, Barcelona, ETSAB, 1975.
PEVNER, Nikolaus, *Pioneros del diseño moderno. De William Morris a Walter Gropius*, Buenos Aires, Infinito, 1972.
SAALMAN, Howard, *Haussman. Paris Transformed*, New York, George Braziller, 1971.
SULLIVAN, Louis Henri, *Autobiografía de una idea*, Buenos Aires, Infinito, 1961.
TAGLIVENTI, Y., *Viollet-le-Duc, e la cultura architettonica dei revivals*, Roma, Patron, 1976.

Tema 8:

BARILLI, R., *Art Nouveau*, Milán, Fratelli Fabbri Editori, 1966.
BOUILLON, Jean-Paul, *Diario del Art Déco. 1900-1940*, Barcelona, Destino, 1988.
BOUILLON, Jean-Paul, *Diario del Art Nouveau 1870-1914*, Barcelona, Destino, 1990.
GARCÍAS, Jean-Claude, *Mackintosh*, Madrid, Akal, 2000.
HOFSTATTER, Hans, *Historia de la pintura modernista europea*, Barcelona, Blume, 1981.
MACKINTOSH, Alastair, *El Simbolismo y el Art Nouveau*, Barcelona, Labor, 1975.
MAENZ, Paul, *Art Déco: 1920-1940. Formas entre dos guerras*, Barcelona, Gustavo Gili, 1976.
MANIERI-ELIA, Mario, *William Morris y la ideología de la arquitectura moderna*, Barcelona, Gustavo Gili, 1977.
RUSSELL, F. y otros, *L'architecture de l'art nouveau*, París, Berger-Leurault, 1982.
SCHMUTZLER, Robert, *El modernismo*, Madrid, Alianza, 1980.
TROCME, Hélène, *Los americanos y su arquitectura*, Madrid, Cátedra, 1983.
TSCHUDI MADSEN, Stephen, *Art Nouveau*, Madrid, Guadarrama, 1967.
ZUROWSKY, John (editor), *Chicago Architecture 1872-1922. Birth of a Metropolis*, Munich, Prestel-Verlag, 1987.

Tema 9:

A.A.V.V., *Las vanguardias cumplen cien años*, Madrid, Siruela, 1995.
BOZAL, Valeriano, *Arte de vanguardia, un nuevo lenguaje*, Madrid, Cuadernos para el Diálogo, 1970.
BOZAL, Valeriano, *Los diez primeros años. 1900-1910, los orígenes del arte contemporáneo*, Madrid, Visor, 1991.
BÜGER, Peter, *Teoría de la Vanguardia*, Barcelona, Península, 1997.
CALVO SERRALLER, Francisco, *La senda extraviada del arte. Ensayos sobre lo excéntrico en las vanguardias*, Madrid, Mondadori, 1992.
COMBALIA, Victoria et al., *El descédito de las vanguardias*, Barcelona, Blume, 1980.
DE MICHELI, Mario, *Las vanguardias artísticas del siglo XX*, Madrid, Alianza, 1985.
HARRISON, Charles et al., *Primitivismo, Cubismo y Abstracción*, Madrid, Akal, 1998.
SCHAPIRO, Meyer, *El arte moderno*, Madrid, Alianza, 1988 (1968).

Tema 10:

COOPER, Douglas, *La época cubista*, Madrid, Alianza, 1984.
DAIX, Pierre, *Diario del Cubismo*, Barcelona, Destino, 1982.
DENVIR, Bernard, *El Fauvismo y el Expresionismo*, Barcelona, Labor, 1975.
EDELFIERD, John, *El fauvismo*, Madrid, Alianza, 1983.
GOLDING, J., *El cubismo. Una historia y un análisis*, Madrid, Alianza, 1993.
HARRISON, Charles et al., *Primitivismo, Cubismo y Abstracción. Los primeros años del siglo XX*, Madrid, Akal, 1998.
NASH, J.M., *El Cubismo, el Futurismo y el Constructivismo*, Barcelona, Labor, 1975.

Tema 11:

APOLLONIO, Umbro, *Futurismo*, Milano, Mazzotta, 1970.
CALVESI, Maurizio, *La metafísica esclarecida*, Madrid, Visor, 1992.
FRIENE, *El futurismo y el dadá*, Madrid, Visor, 1985.
NASH, J.M., *El Cubismo, el Futurismo y el Constructivismo*, Barcelona, Labor, 1975.
PIERRE, José, *El futurismo y el dadaísmo*, Madrid, Aguilar, 1968.

Tema 12:

- BENTON, Tim et alt., *Las raíces del expresionismo*, Madrid, Adir, 1983.
DENVIR, Bernard, *El Fauvismo y el Expresionismo*, Barcelona, Labor, 1975.
HARRISON, Ch., FASCINA, F. y PERRY, G., *Primitivismo, Cubismo y Abstracción. Los primeros años del siglo XX*, Madrid, Akal, 1998.
RICHARD, Lionel, *Del expresionismo al nazismo. Arte y cultura desde Guillermo II a la República de Weimar*, Barcelona, Gustavo Gili, 1979.
SELZ, Peter, *La pintura expresionista alemana*, Madrid, Alianza, 1989.

Tema 13:

- FRIEDMAN, Mildred (coordinadora), *De Stijl:1917-1931. Visiones de una utopía*, Madrid, Alianza, 1986.
HARRISON, Charles et alt., *Primitivismo, Cubismo y Abstracción. Los primeros años del siglo XX*, Madrid, Akal, 1998.
LODDER, Cristina, *El constructivismo ruso*, Madrid, Alianza, 1988.
NASH, J.M., *El cubismo, el Futurismo y el Constructivismo*, Barcelona, Labor, 1975.
V.V.A.A., *Dadá y Constructivismo* (Catàleg de l'Exposició), Madrid, Centro de Arte Reina Sofía, 1987.

Tema 14:

- ADES, Dawn, *El Dadá y el Surrealismo*, Barcelona, Labor, 1975.
BÉHAR, Henri y CARASSOU, Michel, *Dadá. Historia de una subversión*, Barcelona, Península, 1996.
BONET CORREA, Antonio (Coordinador), *El Surrealismo*, Madrid, Cátedra, 1983.
FER, Briony et alt., *Realismo, racionalismo, surrealismo. El arte de entreguerras (1914-1945)*, Madrid, Akal, 1999.
NADEAU, Maurice, *Historia del Surrealismo*, Barcelona, Ariel, 1972.
RUBIO, Oliva María, *La mirada interior. El Surrealismo y la pintura*, Madrid, Tecnos, 1994.
V.V.A.A., *Dadá y Constructivismo* (Catàleg de l'Exposició), Madrid, Centro de Arte Reina Sofía, 1987.

Tema 15:

- CALVO SERRALLER, Francisco (coord.), *El realismo en el arte contemporáneo. 1900-1950*, Madrid, Fundación Cultural Mapfre Vida, 1998.
GAY, Peter, *La cultura de Weimar. La inclusión de lo excluido*, Barcelona, Argos/Vergara, 1984.
KLUVER, Billy y MARTIN, Julie, *El París de Kiki. Artistas y Amantes 1900-1930*, Barcelona, Tusquets, 1989.
RICHARD, Lionel, *Del expresionismo al nazismo. Arte y cultura desde Guillermo II a la República de Weimar*, Barcelona, Gustavo Gili, 1979.

Tema 16:

- AYMONINO, Carlo, *La vivienda racional. Ponencias de los congresos CIAM, 1929-1930*, Barcelona, Gustavo Gili, 1973.
BENTON, Tim, *El Estilo Internacional*, Madrid, Adir, 1981.
BLASER, Werner, *Mies van der Rohe*, Barcelona, Gustavo Gili, 1987.
BOESIGER, Willy, *Le Corbusier*, Barcelona, Gustavo Gili, 1988.
BERDINI, Paolo, *Walter Gropius*, Barcelona, Gustavo Gili, 1986.
COLLINS, Peter, *Los ideales de la arquitectura moderna. Su evolución (1750-1950)*, Barcelona, Gustavo Gili, 1970.
COLLOTTI, Enzo y otros, *La Bauhaus*, Madrid, Alberto Corazón Editor, 1971.
HITCHCOCK, Henry-Russell y JOHNSON, Philip, *El estilo internacional: arquitectura desde 1922*, Murcia, Colegio Oficial de Aparejadores y Arquitectos Técnicos, 1984.
HUXTABLE, Ada Louise, *El rascacielos: la búsqueda de un estilo*, Madrid, Nerea, 1988.
KAUFMANN, Emil, *De Ledoux a Le Corbusier. Origen y desarrollo de la arquitectura autónoma*, Barcelona, Gustavo Gili, 1973.
MIDDLETON, Robin y WATKIN, David, *Arquitectura moderna*, Madrid, Aguilar, 1979.

RAGON, Michel, *Historia mundial de la arquitectura y el urbanismo modernos*, 2 vols, Barcelona, Destino, 1979.
TROCME, Hélène, *Los americanos y su arquitectura*, Madrid, Cátedra, 1983.
VENTURI, Robert, SCOTT BROWN, Desine, IZENOUR, Steven, *Aprendiendo de Las Vegas. El simbolismo olvidado de la forma arquitectónica*, Barcelona, Gustavo Gili, Barcelona, Gustavo Gili, 1977.
ZEVI, Bruno, *Historia de la arquitectura moderna*, Buenos Aires, Emecé, 1954.
ZEVI, Bruno, *Hacia una arquitectura orgánica*, Buenos Aires, Poseidón, 1957.

Tema 17:

CALVO SERRALLER, Francisco, *Los espectáculos del arte. Instituciones y funciones del arte contemporáneo*, Barcelona, Tusquets, 1993.
GUASCH, Anna Maria, *El arte del siglo XX en sus exposiciones. 1945-1995*, Barcelona, Ediciones del Serbal, 1997.
MARCHAN FIZ, Simón, *La Estética de la cultura moderna. De la Ilustración a la crisis del Estructuralismo*, Barcelona, Gustavo Gili, 1982.
MONTANER, Josep Maria, *Nuevos museos. Espacios para el arte y la cultura*, Barcelona, Gustavo Gili, 1990.
RUBERT DE VENTOS, Xavier, *El arte ensimismado*, Barcelona, Península, 1978.
SUREDA, Joan y GUASCH, Ana Maria, *La trama de lo moderno*, Madrid, Akal, 1987.
WOOD, Paul et alt., *La modernidad a debate. El arte desde los cuarenta*, Madrid, Akal, 1999.

Tema 18:

ASHTON, Dore, *La Escuela de Nueva York*, Madrid, Cátedra, 1988.
BARRET, Cyril, *Op Art*, Londres, Studio Vista, 1970.
BERTOLA, Elena de, *El arte cinético. El movimiento y la transformación: análisis perceptivo y funcional*, Buenos Aires, Nueva Visión, 1973.
CALVO SERRALLER, Francisco, *Del futuro al pasado. Vanguardia y tradición en el arte español contemporáneo*, Madrid, Alianza, 1990.
CIRLOT, Juan Eduardo, *Informalismo*, Barcelona, Omega, 1958.
DORFLES, Gillo, *Últimas tendencias del arte de hoy*, Barcelona, Labor, 1966.
EVERITT, Anthony, *El expresionismo abstracto*, Barcelona, Labor, 1975.
KOSICE, Gyula, *Arte lumínico-cinético*, Buenos Aires, Paidós, 1968.
LEBEL, Jean-Jacques, *El happening*, Buenos Aires, Nueva Visión, 1967.
LUCIE-SMITH, Edward. *El arte hoy. Del expresionismo al nuevo realismo*, Madrid, Alianza, 1983.
NAIFEH, Steven y WHITE SMITH, Gregory, *Jackson Pollock. Una saga estadounidense*, Barcelona, Circe, 1991.

Tema 19:

BANHAM, Reyner, *Nuevo Brutalismo*, Barcelona, Gustavo Gili, 1968.
BANHAM, Reyner, *Teoría y diseño en la Era de la Máquina*, Buenos Aires, Nueva Visión, 1971.
BANHAM, Reyner, *Megaestructuras, futuro urbano del pasado reciente*, Barcelona, Gustavo Gili, 1978.
BOESIGER, W. Y GIRSBERGER, H., *Le Corbusier 1910-65*, Barcelona, Gustavo Gili, 1971.
DAL CO, Francesco, *Dilucidaciones: modernidad y arquitectura*, Barcelona, Paidós, 1990.
PIÑON, Helio, *Arquitecturas de las neovanguardias*, Barcelona, Gustavo Gili, 1984.
PORTOGHESI, Paolo, *Después de la arquitectura moderna*, Barcelona, Gustavo Gili, 1981.

Tema 20:

LIPPARD, Lucy R. et alt., *Pop Art*, Londres, Thames and Hudson, 1966.
LIVINGSTONE, Marco, *Pop Art. A Continuing History*, Londres, Thames and Hudson, 1990.
LLORENS, Tomás, *Equipo Crónica*, Barcelona, Gustavo Gili, 1972.
MARCHAN FIZ, Simón, *Del arte objectual al arte del concepto*, Madrid, Akal, 1994.
MASOTA, Oscar, *El pop-art*, Barcelona, Columba, 1967.
RESTANY, P., *Los nuevos realistas*, Buenos Aires, Paidós, 1969.

ROUSE, Yiva (Coordinadora), *Arte Pop*. Catálogo de la exposición organizada por la Royal Academy of Arts de Londres en el Museo Nacional Reina Sofía, 23 de junio-14 septiembre de 1992, Madrid, Electa, 1992.

STELZER, Otto, *Arte y Fotografía. Contacto, influencias y efectos*, Barcelona, Gustavo Gili, 1981.

WILSON, Simón, *El arte pop*, Barcelona, Labor, 1975.

Tema 21:

BATTCKOCK, Gregory, *La idea como arte. Escritos críticos sobre arte conceptual*, Barcelona, Gustavo Gili, 1977.

BONET, E., DOLS, J., MERCADER, A. y MUNTADAS, A., *En torno al video*, Barcelona, Gustavo Gili, 1980.

COLECTIVO, *Ordenadores en el arte*, Madrid, Centro de Cálculo de la Universidad de Madrid, 1969.

COMBALIA DEXEUS, Victoria, *La poética de lo neutro. Análisis y crítica del arte conceptual*, Barcelona, Anagrama, 1975.

MARCHAN FIZ, Simón, *Del arte objectual al arte del concepto*, Madrid, Akal, 1994.

MEYER, Ursula, *Conceptual Art*, New York, E.P. Dutton, 1972.

V.V.A.A., *Arte Conceptual* (Catàleg de l'Exposició), Madrid, Fundación Caja de Pensiones, 1990.

Tema 22:

ARGULLOL, Rafael, *El fin del mundo como obra de arte*, Barcelona, Destino, 1991.

FOSTER, Hal y otros, *La Postmodernidad*, Barcelona, Kairós, 1985.

GUASCH, Anna Maria, *El arte último del siglo XX. Del posminimalismo a lo multicultural*, Madrid, Alianza, 2000.

GUBERN, Román, *La mirada opulenta. Exploración de la iconosfera contemporánea*, Barcelona, Gustavo Gili, 1992.

JENCKS, Charles, *El lenguaje de la arquitectura posmoderna*, Barcelona, Gustavo Gili, 1981.

KRAUSS, Rosalind, *El inconsciente óptico*, Madrid, Tecnos, 1997.

LYOTARD, Jean François, *La condición postmoderna*, Madrid, Cátedra, 1984.

MARCHAN FIZ, Simón, *La condición postmoderna de la arquitectura*, Valladolid, Universidad de Valladolid, 1982.

PICÓ, Josep (Compilación), *Modernidad y postmodernidad*, Madrid, Alianza, 1988.

WALKER, John, *El arte después del pop*, Barcelona, Labor, 1975.

CRÈDITS PRÀCTICS.

Els crèdits pràctics de l'assignatura consistiran en una sèrie d'activitats amb caràcter obligatori que s'aniran realitzant al llarg del curs. Aquestes activitats són:

1. Comentari de diapositives que l'alumnat haurà de preparar i comentar en classe, durant les sessions que s'aniran fixant. Aquests comentaris es podran complementar amb textos procedents de diverses fonts que també es comentaran a classe.
2. Comentari de les lectures obligatòries, realitzat també en les dates prèviament fixades.

També es podran realitzar visites a exposicions sobre art contemporani i a centres culturals (en funció de l'oferta). Aquestes visites seran preparades per un nombre limitat d'alumnes que hauran de presentar un guió amb bibliografia específica. Serà necessari abans posar-se en contacte amb la professora durant les hores de tutoria establertes.

AVALUACIÓ.

Es realitzarà un examen parcial a final del primer quadrimestre, sobre els continguts del temari i les lectures obligatòries corresponents al segle XIX. Els alumnes que superin aquest examen podran optar a la realització del segon parcial de la part corresponent al segle XX. Es

considerarà aprovada l'assignatura sempre que la qualificació dels dos parcials sigui igual o superior a 5 (no es farà mitjana si alguna de les notes és inferior).

Aquells alumnes que no superin algun dels parcials o que desitgin fer un únic exercici, hauran de presentar-se a l'examen final que es realitzarà en la data oficial. Els alumnes que s'examinin en la convocatòria de setembre faran un únic examen de tot el programa i les lectures obligatòries, independentment que hagin aprovat algun dels parcials realitzats al llarg del curs.

Tots els exàmens inclouran una part pràctica (comentari de diapositives), una part teòrica (desenvolupament d'un tema dels que componen el programa) i una part de qüestions referides a les lectures obligatòries.

Els aspectes que es tindran en compte a l'hora d'avaluar i qualificar els exàmens són els coneixements teòrics, la precisió i correcció en la utilització de la terminologia, l'aplicació pràctica dels aspectes teòrics explicats a classe i la correcció gramatical i ortogràfica. Pel que fa a aquest darrer aspecte, serà possible baixar la qualificació definitiva en funció del nombre de faltes d'ortografia, independentment que es faci ús del català o del castellà com a mitjà d'expressió.

LECTURES OBLIGATÒRIES.

Segle XIX.

1. GUILLÉN MARCOS, Esperanza: *Naufragios. Imágenes románticas de la desesperación*. Madrid, Siruela (colección *La Biblioteca Azul serie mínima*), 2004.
2. PUELLES ROMERO, Luis, "Arquitectura e ideología. La obra dibujada de Étienne-Louis Boullée" en *Figuras de la apariencia. Ensayos sobre arte y modernidad*, Universidad de Málaga, Málaga, 2001, pp. 159-174.

Siglo XX.

1. BOCOLA, Sandro, "The medium is the message: el realismo moderno", en *El arte de la modernidad. Estructura y dinámica de su evolución de Goya a Beuys*, Barcelona, Ediciones del Serbal, 1999, pp. 415-469.
2. GUASCH, Anna Maria, "Arte y nuevas tecnologías" en *El arte último del siglo XX. Del posminimalismo a lo multicultural*, Madrid, Alianza Forma, 2000, pp.439-467.